

ODVETVOVÁ KONCEPCIA ODBORNÉHO VZDELÁVANIA A PRÍPRAVY ŽIAKOV NA VÝKON POVOLANIA A ODBORNÝCH ČINNOSTÍ

ÚVOD

Dynamika vývoja spoločnosti predpokladá častejšie zmeny pracovných činností v priebehu pracovného života jednotlivca a pracovné i osobné záujmy prekračujú hranice jedného štátu, preto je potrebné pripraviť mladých ľudí tak, aby sa vedeli adaptovať na nové podmienky a využiť svoje vedomosti, zručnosti a schopnosti získané vo vyučovacom procese.

V súčasnej dobe sa urýchlujú procesy zbližovania všeobecného a odborného vzdelávania. V podmienkach informačnej spoločnosti sa stávajú nevyhnutnou súčasťou kompetencie, ktoré poskytujú ako všeobecné, tak aj odborné vzdelávanie. Systém tradične orientovanej odbornej prípravy na prax, založený na úzkom prepojení podnikov a škôl, sa v ostatných rokoch stal preferovaným vo väčšine krajín. Je často považovaný za jeden z faktorov relatívne nízkej miery nezamestnanosti mladých ľudí.

Zákon č. 184/2009 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o OVP“), ktorý nadobudol účinnosť 1. septembra 2009, rieši vzťah strednej odbornej školy (ďalej len „SOŠ“) a zamestnávateľa a vytvára podmienky pre vstup podnikateľských subjektov do procesu OVP. Zároveň definuje subjekty koordinujúce OVP na celoštátnej úrovni a na úrovni samosprávneho kraja.

Zo zákona o odbornom vzdelávaní a príprave pre Ministerstvo hospodárstva SR (ďalej len „MH SR“), ako ústredný orgán štátnej správy, začlenený medzi subjekty koordinujúce OVP na celoštátnej úrovni, vyplynula úloha v oblasti svojej pôsobnosti vypracovať a predložiť Rade vlády Slovenskej republiky pre odborné vzdelávanie a prípravu (ďalej „Rada vlády SR pre OVP“) „Odvetvovú koncepciu odborného vzdelávania a prípravy žiakov na výkon povolania a odborných činností“ (ďalej len „koncepcia“).

V predkladanej koncepcii je spracovaná problematika odborného školstva, súvisiaca s odvetviami v pôsobnosti MH SR. Pôsobnosť a kompetencie MH SR vo vzťahu k OVP vymedzuje § 6 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a o organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky je ústredným orgánom štátnej správy pre:

- a) priemysel s výnimkou spracovania dreva, biotechnológií, potravinárstva a stavebných výrobkov,
- b) energetiku vrátane hospodárenia s jadrovým palivom a uskladňovania rádioaktívnych odpadov,
- c) teplárenstvo a plynárenstvo,
- d) ťažbu a úpravu tuhých palív, ťažbu ropy a zemného plynu, ťažbu rudných a nerudných surovín a vyhľadávanie a prieskum rádioaktívnych surovín a ich ťažbu,
- e) podporu malého podnikania a stredného podnikania vrátane podpory potravinárskych produktov, ktoré nie sú zaradené do prílohy I Zmluvy o fungovaní Európskej únie a podpory stavebných výrobkov,
- f) stratégiu tvorby podnikateľského prostredia a podporu podnikateľského prostredia vrátane podpory potravinárskeho podnikateľského prostredia, ktorého produkty nie sú zaradené do prílohy I Zmluvy o fungovaní Európskej únie a podnikateľského prostredia v oblasti výroby stavebných výrobkov,
- g) vnútorný obchod, zahraničný obchod okrem vojenského materiálu, cestovný ruch a ochranu spotrebiteľa s výnimkou ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb,
- h) ochranu a využívanie nerastných surovín vrátane hlavného dozoru nad ochranou a využívaním ložísk nerastov,

- i) hlavný dozor nad bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci a bezpečnosťou prevádzky v banskej činnosti, činnosti vykonávanej banským spôsobom a pri používaní výbušnín,
- j) puncovníctvo a skúšanie drahých kovov,
- k) kontrolu zákazu vývoja, výroby, skladovania, použitia a obchodu s chemickými zbraňami a prekursorami potrebnými na ich výrobu,
- l) koordináciu a metodické usmerňovanie plnenia úloh hospodárskej mobilizácie,
- m) odštátneenie a privatizáciu majetku štátu a pre správu majetku štátu v podnikateľskej sfére.

Odvetviami priemyselnej výroby a služieb v kompetencii MH SR vo väzbe na odborné školstvo sú:

- strojársky priemysel
- hutnícky priemysel
- elektrotechnický priemysel
- energetický priemysel
- ťažobný priemysel
- drevospracujúci a celulózo- papierenský priemysel – časť výroba nábytku
- textilný a odevný priemysel
- plastikársky a gumársky priemysel
- kožiarsky a obuvnícky priemysel
- polygrafický priemysel
- sklársky priemysel
- chemický priemysel
- cestovný ruch
- obchod a služby

Zmeny štruktúry priemyslu, hospodárskych a ekonomických podmienok v SR spôsobili zánik tradičných zamestnávateľov a zmenu zamerania výroby a služieb. Vznik malých zamestnávateľov (podnikatelia, živnostníci) a príchod nových zahraničných investorov logicky vyvolali nové nároky a požiadavky zamestnávateľov, na čo musí reagovať aj školský vzdelávací systém.

Je však dôležité, aby zamestnávatelia definovali svoje požiadavky na kvalitu a množstvo žiakov. Nevyhnutná je preto úzka spolupráca zamestnávateľov a SOŠ. Zároveň je potrebné, aby sa zamestnávatelia združili v profesijných zväzoch podieľali na tvorbe sústavy učebných a študijných odborov a profilu absolventa, na stanovení obsahu vzdelávania a učebných pomôcok, pri zabezpečovaní praktického vyučovania, pri overovaní spôsobilosti vykonávať povolanie (maturitné skúšky, záverečné skúšky).

Pre prognózovanie a smerovanie rozvoja prípravy na povolanie je potrebné aj vytypovanie perspektívnych odvetví, v ktorých sa predpokladá nárast strategických investícií, a tým aj potreba prípravy veľkého počtu kvalifikovanej pracovnej sily.

Analýza siete škôl pôsobiacich v OVP, štruktúra učebných a študijných odborov a počet ich absolventov vo väzbe na existujúce i predpokladané požiadavky trhu práce poukazuje na potrebu zmien v stredoškolskom OVP žiakov.

1. VÝCHODISKÁ KONCEPCIE SKVALITŇOVANIA ODBORNÉHO ŠKOLSTVA

Východiskom pre riešenie je:

- a) Odvetvová analýza súčasného stavu odborného vzdelávania a prípravy žiakov na výkon povolania a odborných činností v odvetviach v pôsobnosti MH SR.
- b) Regionálne stratégie odborného vzdelávania a prípravy.
- c) Plány potrieb trhu práce v oblasti odborného vzdelávania a prípravy.
- d) Súčasný stav jednotlivých odvetví hospodárstva, ktoré má rezort v kompetencii (rozvíjajúce sa, stagnujúce, upadajúce).

1. 1 Charakteristika odborného vzdelávania – vymedzenie pojmov

OVP na Slovensku prechádzalo rovnakým vývojom ako OVP žiakov vo väčšine postkomunistických krajín. V súčasnosti sa v OPV uplatňuje štandardizácia, ktorá zblížuje ciele a zámery odborného OVP v jednotlivých európskych krajinách.

V súvislosti so štandardizáciou OVP sa zavádzajú nové pojmy ako: štandard stredoškolského odborného vzdelávania a výchovy, štandard povolání, štandard odborného vzdelávania, základný vzdelávací program stredoškolského odborného vzdelávania a výchovy a ďalšie.

Štandard stredoškolského odborného vzdelávania a výchovy stanovuje požiadavky štátu na vzdelávacie programy pre oblasť odborného vzdelávania a prípravy. Požiadavky spoločného všeobecného vzdelania a základnej odbornej prípravy, s vymedzením kľúčových spôsobilostí predstavuje vzdelávací štandard, ktorý je rozpracovaný v Základnom vzdelávacom programe stredoškolského odborného vzdelávania v podobe:

- a) určenia vzdelávacích úrovní,
- b) vymedzenia kľúčových spôsobilostí,
- c) vymedzenia všeobecného vzdelávania,
- d) vymedzenia odborného vzdelávania.

Štandard povolání predstavuje systém vedomostí, zručností, schopností a postojov, ktoré sú nevyhnutné pre výkon určitého povolania. Kvantifikuje špecifické psychické predpoklady pre úspešný výkon povolania, resp. skupinu príbuzných povolání. Štandard povolání je úzko spätý so vzdelávacím štandardom.

Štandard odborného vzdelávania predstavuje súbor požiadaviek na žiaka a učiteľa, ktoré vymedzujú stupeň dosiahnutých vedomostí, schopností a zručností. Špecifikuje vedomosti žiaka, požadovanú kvalifikáciu alebo postup na vyššiu úroveň vzdelania.

OVP tvorí súbor jednotlivých integrovaných skupín učebných a študijných odborov. OVP sa zabezpečuje v SOŠ, ktorá pripravuje žiakov v najmenej dvojročnom a najviac v päťročnom vzdelávacom programe príslušného odboru vzdelania. Vzdelávacie programy sú zamerané predovšetkým na výkon povolání a odborných činností v národnom hospodárstve zdravotníctve, verejnej správe, kultúre, umení a v ostatných oblastiach a môžu pripravovať aj na ďalšie štúdium. V novom členení sústavy škôl, SOŠ zahŕňajú aj bývalé stredné odborné učilištia a združené školy. Na Slovensku v oblasti OVP pôsobí 384 štátnych, 89 súkromných a 20 cirkevných SOŠ, ktoré zabezpečujú aj nadväzujúce formy odborného vzdelávania: nadstavbové a pomaturitné štúdium.

1. 2 Stav stredného odborného školstva

Vývoj stredného odborného školstva kopíruje čiastočne situáciu na trhu v jednotlivých priemyselných sektoroch na Slovensku, kde niektoré upadajú a niektoré silnejú. Najviac žiakov študuje však v skupine odborov: 63 Ekonomika a organizácia, obchod a služby I (49 934 žiakov), nasleduje skupina so zameraním na ekonomiku 64 Ekonomika a organizácia, obchod a služby II (39 695 žiakov). Tretia skupina s najväčším počtom žiakov je tvorená študijnými odbormi 26 Elektrotechnika (22 031 žiakov) a nasleduje skupina odborov 24 Strojárstvo a ostatná kovospracujúca výroba II (16 998 žiakov). Ostatné skupiny odborov majú výrazne nižší záujem o štúdium z hľadiska počtu žiakov. Na Slovensku k 15. 9. 2009 bolo spolu 141 974 žiakov v skupinách odborov s číslom kódu: 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 62, 63, 64 (denné + externé štúdium). Počet absolventov za školský rok 2008/2009 bol v týchto odboroch 37 080 žiakov .

Tab.1: Sumárny počet žiakov na SOŠ vo vybraných skupinách odborov

	Počet žiakov celkom	Počet v %	Počet absolventov za minulý školský rok 2008/2009
Denné štúdium	136 923	96,44	35 259
Externé štúdium	5 051	3,56	1 821
SPOLU	141 974	100	37 080

Tab.2 : Percentuálne vyjadrenie podielu jednotlivých skupín odborov

Vybraná skupina št. odborov	%
21 Baníctvo, geológia a geotechnika	0,01
22 Hutníctvo	0,41
23 Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba	2,63
24 Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba	11,97
26 Elektrotechnika	15,52
27 Technická chémia silikátov	0,09
28 Technická a aplikovaná chémia	0,84
31 Textil a odevníctvo	1,36
32 Spracúvanie kože, plastov a gumy a výroba obuvi	0,05
33 Spracúvanie dreva a výroba hudobných nástrojov	2,76
34 Polygrafia a médiá	1,16
62 Ekonomické vedy	0,07
63 Ekonomika a organizácia, obchod a služby	35,17
64 Ekonomika a organizácia, obchod a služby	27,96

Medzi najvýznamnejšie skupiny odborov podľa záujmu o štúdium podľa počtu žiakov k 15. 9. 2009 a absolventov štúdia za minulý školský rok 2008/2009 patria:

- 23 a 24 Strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba
- 26 Elektrotechnika
- 33 Spracúvanie dreva a výroba hudobných nástrojov
- 34 Polygrafia a médiá
- 63 a 64 Ekonomika a organizácia, obchod a služby

Medzi ohrozené skupiny odborov patria:

- 21 Baníctvo a banícka geológia
- 22 Hutníctvo
- 27 Technická chémia silikátov
- 28 Technická chémia ostatná
- 31 Textil a odevníctvo
- 32 Spracúvanie kože, plastov a gumy a výroba obuvi

Tieto skupiny odborov zaznamenávajú silný pokles aj v priemyselnej výrobe. V skupine odborov 27 Technická chémia silikátov sú prevažne zastúpené učebné a študijné odbory sklárskeho priemyslu. Z hľadiska ďalšieho vývoja priemyselnej orientácie Slovenska a potrieb bude potrebné pružne a inovatívne riešiť situáciu z hľadiska znižovania záujmu o štúdium v daných študijných skupinách odborov.

Detailný prehľad študijných odborov je uvedený v prílohe č. 1. „Vybrané učebné a študijné odbory a odborné zamerania z hľadiska najväčšieho a najmenšieho záujmu o štúdium“. Farebne sú vyznačené učebné a študijné odbory, o ktoré je slabý záujem zo strany žiakov, odbory ktoré sú dostatočne početne zastúpené a odbory perspektívne na rozvoj.

Hlavným cieľom optimalizácie politiky vzdelávania je posilnenie kvality zásobovania trhu práce vhodne orientovaným OVP zameraným na rozvoj kľúčových kompetencií, vrátane podnikateľských vedomostí a zručností v oblasti informačných a komunikačných technológií u osôb prvýkrát vstupujúcich na trh práce, so zreteľom na potreby malých a stredných podnikov (ďalej len "MSP") v regióne.

Znamená to zvýšenie kvalifikačného potenciálu a adaptability osôb vstupujúcich po prvý krát na trh práce. Tento cieľ zodpovedá globálnemu cieľu prepojenia medzi vzdelávaním a potrebami trhu práce. Realizáciou systému sa vytvorí predpoklad pre zlepšenie vzdelávacích a školiacich učebných osnov prostredníctvom modulového prístupu s dôrazom na praktickú stránku týchto školení.

V súvislosti so znalostnou ekonomikou sú pre vzdelávanie stanovené ciele:

- Transformácia systému OVP smerom k potrebám trhu práce s dôrazom na potreby spoločnosti založenej na vedomostiach a sociálnu inklúziu.
- Posilnenie kvality zásobovania trhu práce vhodne orientovaným odborným vzdelávaním a prípravou na rozvoj kľúčových kompetencií v oblasti informačných a komunikačných technológií, podnikateľských a sociálnych vedomostí a zručností.
- Rozvoj kľúčových zručností prostredníctvom zavedenia špecializovaných vzdelávacích programov v sekundárnom a terciálnom vzdelávaní (digitálna gramotnosť, sociálne a podnikateľské zručnosti, zručnosť naučiť sa učiť).

Stredné odborné školstvo v súčasnosti zaznamenáva aj významné problémy, keďže produkuje aj absolventov o ktorých nie je záujem na trhu práce, alebo z ktorých veľká časť nemá záujem pôsobiť v profesii, ktorú študovala. OVP nereflektuje na potreby trhu práce, v rezorte je deficit kvalitných absolventov vo viacerých odboroch, pretože:

- plán výkonov školy predkladá riaditeľ podľa záujmu žiakov (najmä rodičov) a finančnej náročnosti odboru zriaďovateľovi, často chýba väzba na potreby zamestnávateľov,
- študijné a učebné odbory i počty žiakov (zabezpečujúce prežitie školy) schvaľuje zriaďovateľ a predkladá na MŠ SR bez poznania požiadaviek zamestnávateľov, trhu práce,
- neexistuje spätná väzba z úradov práce o potrebách trhu práce,
- zamestnávatelia zatiaľ len obmedzene vstupujú do procesu odborného vzdelávania a nevedia vyšpecifikovať perspektívne odbory a potrebné počty absolventov,
- existuje nadmerný počet učebných a študijných odborov s úzkou profiláciou.

Štatistické ukazovatele a demografická prognóza o štúdiu na SOŠ

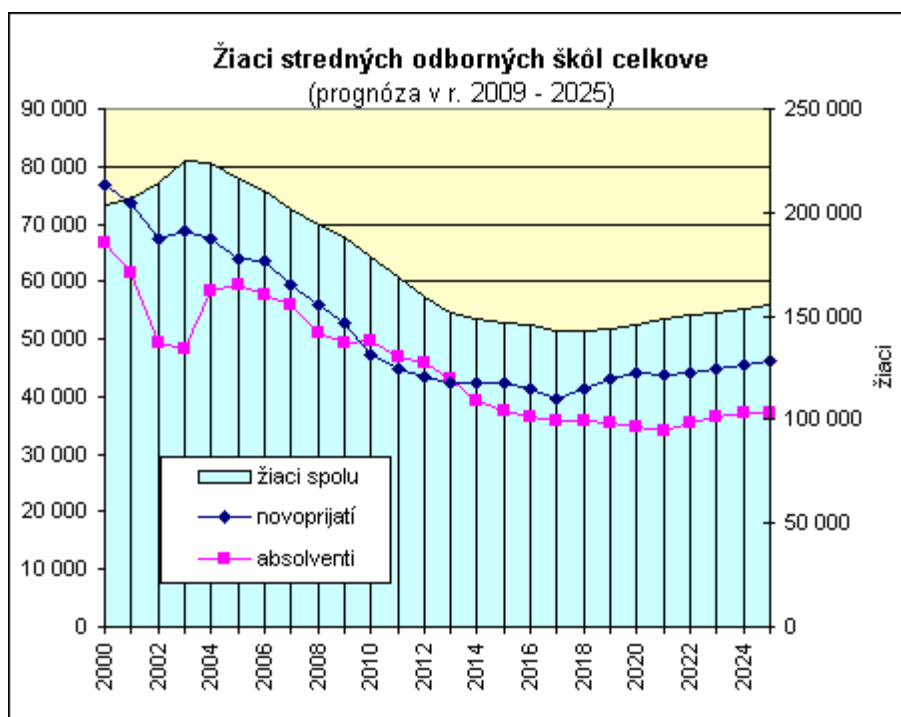
Celkový počet žiakov v SOŠ kulminoval v roku 2003, keď v dennej forme štúdia bol dosiahnutý stav 224 731 žiakov. Do roku 2008 však ukazovateľ výrazne (o 13,7 %) poklesol na 193 898 žiakov. V nasledujúcom období sa očakáva, že súčasné výraznejšie tempo poklesu bude pokračovať do roku 2013 a miernejšie potom do roku 2018. V tomto roku by malo byť v SOŠ okolo 142 tisíc žiakov. Do roku 2025 sa ich počet zvýši na 155 tisíc (graf 1). Počet novo prijímaných na SOŠ klesal. Od roku 2000 sa znížil z 76 820 na súčasných 55 910 (t.j. o 27,2 %). Pokles by mal pokračovať až do roku 2017, kedy by malo byť prijatých okolo 40 tisíc žiakov. Do roku 2025 by sa mal tento počet zvýšiť na 46 tisíc. (tab. 3).

Tab. 3: Žiaci SOŠ celkove (zdroj: ÚIPŠ)

rok	novoprijatí	absolventi	žiaci
2000	76 820	66 804	203 686
2005	64 035	59 478	216 091
2006	63 594	57 573	210 573
2007	59 452	56 081	201 369
2008	55 910	50 979	193 898
2009	52 978	49 329	188 445
2010	47 118	49 618	178 091
2011	44 905	46 888	168 741
2012	43 427	45 987	159 239
2013	42 365	42 918	151 967
2014	42 554	39 121	148 654
2015	42 433	37 463	146 948
2020	44 080	34 595	145 867
2025	46 360	37 014	155 075

V roku 2008 ukončilo SOŠ o 23,7 % žiakov menej ako v roku 2000. Zlom trajektórie v rokoch 2002 a 2003 spôsobilo povinné napĺňanie deviatych ročníkov základných škôl. Ukazovateľ by mal klesať až do roku 2021, keď ukončí tento druh strednej školy okolo 34 tisíc absolventov. V nasledujúcich rokoch počet absolventov mierne vzrastie na 37 tisíc.

Graf 1: Vývoj počtu žiakov SOŠ do roku 2025

Podľa demografickej prognózy budú vývojové trajektórie pre stredné školy v najbližších rokoch výrazne klesať. Počet 15-ročných sa zníži do roku 2017 o takmer 30 % a 19-ročných do roku 2021 o vyše 35 %. Populácia 15- až 18-ročných poklesne do roku 2019 až o 95 tisíc. Následne dôjde k určitému nárastu tejto vekovej skupiny.

Počet tried a učiteľov v SOŠ v rokoch 2000 až 2008 klesal. Výrazne poklesol počet učiteľov (o 16,2 %), počet tried sa znížil o necelé 4%.

1.3 Regionálne stratégie odborného vzdelávania a prípravy

Zákonom č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky v znení neskorších predpisov znamenal, okrem iných zásadných zmien, prenesenie kompetencií vo vzťahu k zriaďovateľskej funkcii stredných škôl. Z uvedeného dôvodu jednotlivé samosprávne kraje, ako súčasní zriaďovatelia, spracovali regionálne stratégie OVP, ktoré obsahovali aj zmapované potreby trhu práce. Regionálne stratégie boli predmetom rokovania Rady vlády SR pre OVP v marci 2010.

1.4 Plány potrieb trhu práce v oblasti odborného vzdelávania a prípravy

Absolventi vždy tvorili jednu z rizikových skupín ekonomicky aktívnych obyvateľov, ktorá sa horšie uplatňuje na trhu práce. Voči ostatným uchádzačom o zamestnanie sú znevýhodnení nedostatkom praxe, chýbajúcimi pracovnými návykmi a minimom skúseností. Počiatočný neúspech pri hľadaní zamestnania môže viesť k strate motivácie k seberealizácii v profesijnej oblasti a pocitu sociálnej izolácie a prípadná dlhodobější nezamestnanosť sa môže predovšetkým v období ekonomickej krízy prejavovať zvýšenou tendenciou k sociálne patologickým javom.

Svetová ekonomika čelí v súčasnosti najhoršej ekonomickej kríze od konca druhej svetovej vojny. Slovenská ekonomika, ako otvorená ekonomika, je veľmi senzitívna na zmeny vo vývoji vonkajšieho prostredia a výrazne determinovaná situáciou na rozhodujúcich externých trhoch. Globálny hospodársky útlm predstavujú negatívny šok, ktorý ohrozuje najmä malé a stredné podniky na Slovensku. Tieto podniky sú zraniteľné výkyvmi prostredia, neočakávanými zmenami a majú ťažší prístup k zdrojom financovania. Pokles dopytu, tržieb a nižšia návratnosť investícií, spôsobujú problémy na trhu práce.

Dosiahnutie čo možno najplynulejšieho prechodu žiakov zo školy do sveta práce možno zabezpečiť tým, že školy nadviažu užšiu spoluprácu so zamestnávateľmi v regióne pri tvorbe školských vzdelávacích programov, obsah a forma výučby sa budú čo najviac približovať skutočným potrebám zamestnávateľov s tým, že prax žiakov sa vo väčšej miere budú organizovať v reálnom pracovnom prostredí firiem. Čím tesnejšia bude spolupráca, tým lepšie bude môcť škola reagovať na potreby a požiadavky miestnych zamestnávateľov a vzdelávací systém bude pripravovať budúcich absolventov – zamestnancov týchto firiem – schopných rýchlo a efektívne sa adaptovať v pracovnom prostredí a kvalifikovane plniť pracovné úlohy.

Z predpokladaného demografického vývoja (Graf 1) vyplýva, že počty žiakov deviatych tried základných škôl sa budú znižovať aj naďalej, čo môže v období opätovného oživenia ekonomiky spôsobiť závažné problémy s nedostatkom absolventov SOŠ.

SOŠ ročne opúšťa zhruba 60% populačného ročníka. Značná časť absolventov si v súčasnom období nenachádza primerané uplatnenie na trhu práce u nás a s problémami si musí hľadať uplatnenie v zahraničí. Úrady práce vykazujú presné údaje o evidovaných nezamestnaných absolventoch našich stredných škôl. K hlavným príčinám nezamestnanosti patrí:

- nízka kompatibilita plánu výkonov škôl s potrebami trhu práce daného regiónu,
- nízka výkonnosť ekonomiky regiónov a schopnosť absorbovať nových pracovníkov,
- nedostatky v sústave učebných a študijných odborov a odborových zameraní,
- školy pripravujú študentov na trh práce najmä na pozíciu zamestnanca, absolvent nedostáva dostatočné základy pre založenie vlastnej (remeselnej) živnosti a vlastnej podnikateľskej činnosti, aby bol schopný vypracovať podnikateľský zámer, analýzu trhu, rámcový rozpočet, odhad rizika a pod.,

- problémom nízkej adaptability na trhu práce z dôvodu, že žiaci v rámci odbornej prípravy často nemajú prístup k strojom a zariadeniam, s ktorými sa stretnú v praxi, preto je kľúčová kooperácia podnikateľskej sféry a odbornými školami,
- problémom je aj nízka miera informovanosti rodičov a žiakov o perspektívnych profesiách a zamestnaniach v regióne,
- zamestnávateľia tvrdia, že absolventi škôl sú málo flexibilní, málo komunikatívni, s nízkou mierou zručností, so slabou úrovňou ovládania cudzích jazykov a sú málo použiteľní v medzinárodnej kooperácii, majú nedostatočné zručnosti v ovládaní informačných technológií.

Do nedávnej minulosti neexistovali jasné a vecné pravidlá pre modifikáciu odborov. Zriaďovatelia stanovovali zvyčajne náhodne a stereotypne, ktoré odbory štúdia a odborné zamerania jednotlivé školy otvorila. To isté platilo o počtoch študentov v odboroch a odborných zameraniach.

Podľa publikovaných analýz sa konštatuje, že za posledných 15 rokov došlo k značnej disharmonizácii v štruktúrálnej skladbe odborov jednotlivých odborných SOŠ. V praxi to znamenalo, že v mnohých monotypne odborne zameraných školách sa otvorili mnohé ďalšie odbory štúdia, ktoré len okrajovo, alebo vôbec nesúviseli s pôvodným zameraním odborov školy. V školách je tak rôznorodá skladba odborov, čo im značne komplikuje komunikáciu s potenciálnymi partnermi z radov zamestnávateľov na trhu práce. Nie je neobvyklé na strojársky zameranej SOŠ nájsť nehomogénne odbory štúdia ako napr. kuchár či kaderník. Nesúladi plánu výkonov škôl a potrieb trhu práce má za následok, že práca školy je málo efektívna a zmysluplná, veľa absolventov škôl nenachádza uplatnenie na trhu práce.

Plány potrieb trhu práce v oblasti OVP, po prvý krát od nadobudnutia účinnosti zákona o odbornom vzdelávaní a príprave, spracovali stavovské organizácie alebo profesijné organizácie ktorých vecná pôsobnosť k jednotlivým študijným a učebným odborom bola stanovená vyhláškou č. 282/2009 o stredných školách. Plány potrieb trhu práce sú uverejnené na stránke www.radavladypvp.sk.

1.5 Nezamestnanosť absolventov škôl

Je samozrejmé, že miera uplatnenia absolventov závisí aj od ukončeného odboru vzdelania. Vyšší záujem zo strany zamestnávateľov sa týka určitých profesií, ktoré zapadajú do ekonomických oblastí prežívajúcich dlhodobejší alebo len momentálny vzostup. Tento proces je veľmi dynamický, navyše do neho v poslednom období vstúpili krízové faktory, ktoré znižujú uplatniteľnosť aj predtým úspešných odborov. To všetko sťažuje absolventom orientáciu na pracovnom trhu.

Najvyššiu nezamestnanosť v absolútnych počtoch dosiahli v septembri 2008 absolventi spoločenských odborov a služieb (3 473), táto do mája nasledujúceho roku klesla o 30 % na 2459 absolventov. V rámci nej mala najviac nezamestnaných (3 146) skupina odborov 63 Ekonomika a organizácia, obchod a služby. Miera nezamestnanosti dosiahla 13,9 % a bola o 1,6 pb vyššia ako priemer za SOŠ. Do mája 2009 klesla o 4,1 %, čo je najvyšší pokles zo všetkých skupín.

Príloha č. 2 obsahuje prehľad o počte evidovaných absolventov a miere nezamestnanosti absolventov SOŠ podľa odborov vzdelania a prehľad o vývoji miery nezamestnanosti absolventov SOŠ v rokoch 2002 – 2008 podľa odborov vzdelania.

1.6 Súčasný stav jednotlivých odvetví hospodárstva SR

Stav odvetví hospodárstva SR z hľadiska trhu práce výstižne vyjadruje stav pracovníkov a % zmeny oproti predchádzajúcemu roku. Uvedené sú výsledky štvrtročných zisťovaní v priemysle SR a výrobe vybraných výrobkov za 4. štvrťrok 2009 podľa Štatistického úradu Slovenskej republiky.

Tab. 4: Zamestnanosť v priemysle - 4. štvrťrok 2009

odvetvie	počet pracovníkov	medziročná zmena %
B Ťažba a dobývanie	7 441	90,7
C Priemyselná výroba	315 468	82,6
CA Výroba potravín, nápojov a tabakových výrobkov	31 002	91,1
CB Výroba textilu, odevov, kože a kožených výrobkov	27 278	74,7
CC Výroba drevených a papierových výrobkov, tlač	16 541	82,6
CD Výroba koksu a rafinovaných ropných produktov	2 551	94,2
CE Výroba chemikálií a chemických produktov	8 604	88,9
CF Výroba základných farmaceutických výrobkov a farmaceutických prípravkov	2 227	89,1
CG Výroba výrobkov z gumy a plastu a ostatných nekovových minerálnych výrobkov	36 689	87,9
CH Výroba kovov a kovových konštrukcií okrem strojov a zariadení	47 299	79,6
CI Výroba počítačových, elektronických a optických výrobkov	19 160	93,1
CJ Výroba elektrických zariadení	22 756	78,5
CK Výroba strojov a zariadení i.n.	26 451	68,9
CL Výroba dopravných prostriedkov	50 975	86,4
CM Ostatná výroba, oprava a inštalácia strojov a zariadení	23 935	84,3
D Doprava elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu	18 604	92,2
E Dodávka vody, čistenie a odvod odpadových vôd, odpady a služby odstraňovania odpadov	19 195	101,5
SR spolu	360 708	

Pozn.: Vyznačené sú dominantné odvetvia v pôsobnosti MH SR

2. CIELE KONCEPCIE SKVALITŇOVANIA ODBORNÉHO ŠKOLSTVA

Koncepcia skvalitňovania odborného vzdelávania a prípravy v SR musí rešpektovať medzinárodné trendy a zároveň OVP musí akceptovať všeobecné priority škôl v rámci Lisabonského procesu:

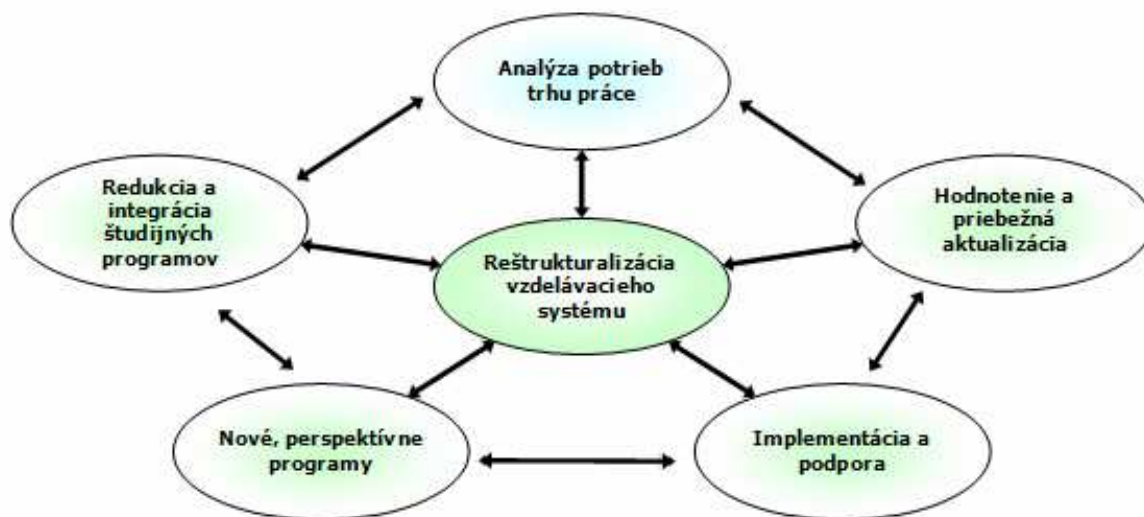
- poskytovať kompetencie pre osobnostný rozvoj človeka nevyhnutne pre celý život, to znamená také kľúčové kompetencie, aby bol človek schopný sledovať a realizovať vlastné životné ciele a usilovať sa o celoživotné vzdelávanie,
- vzdelávať človeka pre aktívne občianstvo a zapájanie sa do života spoločnosti, teda každý žiak by mal dostať také kompetencie, ktoré mu umožnia, aby sa aktívne zapojil do života spoločnosti ako jej aktívny činiteľ so svojimi právami a povinnosťami,
- poskytnúť kompetencie pre zamestnateľnosť každého jednotlivca, t. j., že každý jedinec by mal byť schopný získať zodpovedajúce a kvalitné zamestnanie na trhu práce.

OECD v koncepcii skvalitňovania odborného vzdelávania odporúča riešiť otázky:

- ako zlepšiť prepojenie medzi jednotlivými sektormi vzdelávacieho systému tak, aby cesty, po ktorých postupujú žiaci odborného vzdelávania, ostali čo možno najdlhšie otvorené (prekonanie bariéry úzko špecializovaných odborov štúdia),
- ako čo najlepšie prepojiť teoretické vyučovanie s praktickým obsahom vzdelania, aby sa zlepšila relevancia a efektívnosť vyučovacieho procesu pre potreby praxe,
- ako zlepšiť spoluprácu školy s praxou, akou formou by mohli podniky prispieť k zlepšeniu odborného vzdelávania,
- ako koordinovať politiku a programy ovplyvňujúce odborné vzdelávanie medzi jednotlivými zainteresovanými ministerstvami, regionálnou správou a zamestnávateľmi.

Koncepcia reštrukturalizácie odborného vzdelávania

Koncepciu vyjadruje model na nasledujúcom obrázku.

Obr. 1: Model reštrukturalizácie systému odborného vzdelávania

Východiskové tézy reštrukturalizácie

- zvýšiť počet prijímaných žiakov na SOŠ v perspektívnych odboroch,
- zrušiť resp. utlmiť odbory o ktoré nie je záujem na trhu práce
- integrovať SOŠ tak, aby poskytovala stredné odborné vzdelanie rozličných úrovní vzdelania,
- reštrukturalizovať sieť SOŠ,

- redukovať a inovovať sústavu študijných odborov, vytvárať široko profilové odbory,
- obsah učiva odstupňovať od širokého všeobecného vzdelávania, cez základnú odbornú prípravu k užšej odbornej príprave,
- v organizácii odborného vzdelávania uplatňovať modulový systém, vypracovať vzdelávacie štandardy SOŠ,
- prehĺbiť spoluprácu škôl so zamestnávateľskou sférou pri tvorbe obsahu odbornej prípravy a profilovaní absolventov,
- zriaďovať výcvikové centrá odbornej prípravy ako zariadenia príslušných zamestnávateľských združení,
- zabezpečiť rozvoj pomaturitného, nadstavbového, rekvalifikačného štúdia a rozličných foriem ďalšieho vzdelávania absolventov aj na úrovni vyššieho odborného štúdia,
- zlepšiť riadenie (samostatnosť a zodpovednosť inštitúcií vzdelávania),
- podporovať rozvoj aliancií a partnerstiev (školy, verejná správa, podniky, združenia ...).
- zlepšiť financovanie vzdelávania a odbornej prípravy, spoluprácu s priemyslom (učitelia, stáže, laboratória),
- zabezpečiť riadenie kvality (akreditácia, certifikácia, osvedčenia, previerky),
- vytvárať podmienky pre vzdelávanie učiteľov (celoživotné vzdelávanie, medzinárodná spolupráca, vytváranie sietí, študijné pobyty),
- vytvárať podmienky pre použitie technológií pre zvýšenie prístupových možností do učebného prostredia jednotlivcov a skupín (vzdelávacie portály, on-line učebné materiály, digitálne knižnice, e-learningové programy, multimediálne materiály, školenia učiteľov).

3. ZÁSADNÉ PROGRAMOVÉ ZMENY NA DOSIAHNUTIE CIEĽOV KONCEPCIE

Programové zmeny vychádzajú z prognózy vývoja hospodárstva SR a ich dopadu na požiadavky OVP.

3.1 Prognóza vývoja hospodárstva SR a vplyv na trh práce

Možno predpokladať, že v rokoch 2010 – 2020 sa vývoj slovenského hospodárstva rozčlení na dve obdobia. V prvom, roky 2010 až 2011, sa bude slovenská ekonomika nachádzať v postupnom stave prekonávania dôsledkov recesie a v nabíraní pred recesnej kondície. V druhom období by už mala opätovne fungovať pri vyšších tempách hospodárskeho rastu.

Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti do roku 2020 vychádza z konvergentného variantu a z týchto predpokladov:

1. Po prekonaní recesie sa priemerné ročné tempo rastu HDP v EÚ 15 vráti na svoju dlhodobú, približne 2 % úroveň.
2. Uvažuje sa s konvergenciou (v percentuálnych bodoch vyjadreným zmenšovaním rozdielov medzi HDP/obyv. v SR a EÚ 15) v rozsahu 2 p. b.
3. Vo variantoch modernizačného rozvoja je tempo rastu HDP v SR stanovené ako súčet tempa rastu očakávaného v EÚ 15, hodnoty konvergenzie a jej 0,5 percentného zvýšenia spojeného s využitím komparatívnych výhod slovenského hospodárstva, za ktoré sa považujú najmä: ešte stále nízke pracovné náklady v relácii k úrovni produktivity práce, výhodná geografická poloha SR posilňovaná zlepšovaním dopravnej dostupnosti jeho regiónov, členstvo v EÚ a eurozóne a s tým spojená schopnosť hospodárskych subjektov adaptovať sa na integrovanom európskom trhu.

Hnacie sily pre rozvoj priemyslu SR:

- výhodná geografická poloha Slovenska a prijateľná cena pracovnej sily,
- členstvo v EÚ a eurozóne a s tým spojená schopnosť hospodárskych subjektov adaptovať sa na integrovanom európskom trhu,

- zahraniční a domácí investori rozširujú výrobu, čo signalizuje ich spokojnosť v SR,
- noví zahraniční investori priťahujú na Slovensko výrobu ďalších komponentov a poskytovateľov služieb,
- ekonomická kríza motivuje zahraničné firmy presúvať vo väčšej miere výrobu do svojich lacnejších dcér na Slovensku,
- tradícia, priestory, zlepšujúca sa dopravná infraštruktúra, zdroje kvalifikovanej pracovnej sily v niektorých mestách stredného a východného Slovenska, ktoré investori ešte neobsadili,
- slovenský priemysel dlhodobo nabera na význame a jeho prestíž rastie,
- racionálna miera diverzifikácie z hľadiska druhov výrob i počtu podnikov,
- uvoľňovanie pracovnej sily z výrob s nízkou produktivitou,
- dostatok priemyselných parkov, kde je možné umiestniť výrobu,
- potenciál a tradícia slovenských technických univerzít,
- rozvíjajú sa aj inovatívne domáce firmy s vlastným vývojom,
- vznik regionálnych inovačných centier a technologických klastrov, na báze využitia zdrojov z eurofondov,
- vývojové kapacity v oblasti softvéru, CAD konštruovania, technológií a skúšobníctva.

Vplyv rastu na trh práce

V počiatočnej fáze oživenia bude k dispozícii dostatok voľnej pracovnej sily uvoľnenej počas recesie. Následne treba rátať s tým, že budúci ekonomický rast bude náročnejší na kvantitu a kvalitu pracovnej sily než ekonomický rast v období pred súčasnou recesiou. Dôvody sú:

1. Uzatváranie medzery rastu produktivity. Keďže rast produktivity práce bude v horizonte stratégie v SR zrejme silnejší ako v ekonomicky vyspelejších krajinách, postupne sa bude odstraňovať zaostávanie Slovenska za úrovňou produktivity najvyspelejších ekonomík. Tým nebude možné dosahovať podstatnejšie prírastky produkcie bez zapojenia ďalších pracovných síl.
2. Očakávaný nárast vzácnosti pracovnej sily v dôsledku demografických charakteristík.
3. Nárast váhy služieb v štruktúre produkcie povedie k poklesu prahu rastu zamestnanosti. Ten je v sektore služieb nižší ako v priemysle.

Rýchly postup globalizácie vedie k internacionalizácii procesov spracovateľského priemyslu a k zmene podnikateľského sektora. Prejaví sa v spracovateľskom priemysle najmä rastom produktivity, vysokých technológií, vo vytváraní pružných rýchlo vznikajúcich a zanikajúcich podnikateľských sietí. Tieto megatrendy budú vplývať na zmenu podnikania v priemysle, ktorá sa prejaví:

- novým vzťahom malých, stredných a veľkých podnikov k štátu,
- trendom individualizácie hromadnej výroby spojeným so znižovaním zamestnanosti,
- zmenou vzťahu medzi individualizáciou a unifikáciou voľby zákazníkom a výrobou.

Rýchlosť týchto zmien si bude vyžadovať rýchlejšiu reakciu v priemyselnej podnikovej sfére, a tým aj v príprave a vzdelávaní pracovníkov. Inovatívna výroba bude adaptívnejšia, digitalizovanejšia, zasieťovanejšia a jej podstatou musí byť vyššie a rýchlejšie využitie znalostí. Nové komplexné výrobky a procesy budú tvoriť výrobné systémy novej generácie. Konkurenčná schopnosť ľudských zdrojov musí byť založená na raste ich konkurenčne schopných kompetencií založených na znalostiach, ktoré sú výslednicou cieľavedomého a moderného školského a celoživotného vzdelávania.

Prognózy rozvoja priemyslu, obchodu a služieb vo vybraných odvetviach je podrobne rozpracovaný v prílohe č. 3

3.2 Výber z regionálnych stratégií skvalitňovania OVP

Na druhé zasadnutie Rady vlády Slovenskej republiky pre odborné vzdelávanie a prípravu, ktoré sa konalo 30. marca 2010 predložili samosprávne kraje rad návrhov na skvalitňovanie odborného školstva.

Zhoda prístupov samosprávnych krajov je najmä v týchto návrhoch:

- Vypracovať systematicky analýzy súčasných a budúcich potrieb trhu práce (spolupráca škôl, zriaďovateľa škôl a zamestnávateľov, ÚPSVaR).
- Aktualizovať sieť študijných a učebných odborov na stredných školách korešpondujúcu s potrebami trhu práce.
- Podporovať rozvojové zámery škôl pri zavádzaní inovovaných, nových a experimentálne overovaných učebných a študijných odborov. (Pri zavádzaní nových odborov rešpektovať analýzy potrieb trhu práce, zabezpečenie znalostného, technického a kádrového vybavenia pre daný odbor a jeho udržateľnosť a naplnenosť).
- Rozvíjať kompetencie žiakov SOŠ pre uplatnenie sa na trhu práce.
- Vytvoriť centrá odborného vzdelávania a prípravy, podľa zamerania v regiónoch kraja (napr. strojárstvo, elektrotechnika, environmentálne technológie,) v ktorých sa budú realizovať aj vzdelávacie aktivity celoživotného vzdelávania pre obyvateľov regiónu
- Rozvíjať materiálo- technické zabezpečenie stredných odborných škôl.
- Podporovať vzťah žiakov, rodiny a verejnosti k odbornému vzdelávaniu zavádzaním rôznych foriem propagácie OVP.

4. ZÁVERY PRE REŠTRUKTURALIZÁCIU SYSTÉMU OVP

Z analýzy stavu stredného odborného školstva v odvetviach v pôsobnosti MH SR, uplatnenia jeho absolventov na trhu práce, prognóz vývoja jednotlivých odvetví a sektorov priemyslu, ako aj stratégií samosprávnych krajov možno syntetizovať nasledovné závery:

Prispôsobenie odborného vzdelávania trhu práce a jeho vývoju

Hlavným problémom súčasného OVP v SR je:

- Produkuje aj absolventov, o ktorých nie je záujem na trhu práce a z ktorých veľká časť nemá záujem pôsobiť v profesii, ktorú študovala.
- Záujem o študijné odbory zo strany žiakov a ich rodičov sa odlišuje od potrieb trhu práce a jeho prognózovaného vývoja.
- SOŠ často preferujú naplnenie kapacít počtov žiakov pred reálnymi potrebami trhu práce (dôvodom je financovanie, školy dostávajú peniaze za žiaka, nie za jeho uplatnenie na trhu práce a nie je zohľadňovaná ani úroveň poskytnutého vzdelania).

Štatistiky nezamestnanosti absolventov SOŠ uvedené v koncepcii dokumentujú, že nesúlad s trhom práce je významný a dlhodobejší. Zmeny uplatnenia absolventov SOŠ na trhu práce sú spojené s nasledovnými javmi:

- a) zánik tradičných zamestnávateľov a vznik nových, mnoho veľkých a známych podnikov bolo zrušených (najhorší stav je vo sfére strojárstva a stavebníctva),
- b) zmena zamerania zamestnávateľov, tradičné odvetvia výroby zanikajú a sú nahradzované novými, (napr. utlmovaný obuvnícky a textilný priemysel, rozsiahly automobilový priemysel a výroba LCD televízorov).

- c) vznik malých zamestnávateľov – ktorí iba sčasti vyplňajú vzniknutú medzeru po zaniknutých veľkopodnikoch, ich požiadavky na absolventa odbornej školy sú veľmi široko definované,
- d) príchod zahraničných investorov, ktorí majú vlastnú firemnú kultúru, majú unikátne a vysoko špecializované výrobné zariadenia, presne a špecifikované požiadavky vzdelávacieho procesu, vyznačujú sa veľmi dobre popísanými na každú konkrétnu profesiu vo výrobnom a technologickom procese.

Spolupráca SOŠ so zamestnávateľmi

V minulosti nebola spolupráca medzi zamestnávateľmi a školstvom problematická; veľkí zamestnávatelia v rámci svojho podniku prevádzkovali aj školy, poskytujúce odborné vzdelávanie a prípravu v študijných a učebných odboroch, príkladom bol strojársky priemysel. V súčasných podmienkach je tento model nerealizovateľný. Nahradíť ho môže systém tesnej prepojenosti zamestnávateľov a odborných škôl, pre ktorý sú vytvárané legislatívne a organizačné podmienky.

Redukcia odborov vzdelávania

Aktualizovať sieť študijných a učebných odborov na SOŠ korešpondujúcu s potrebami trhu práce je nutné spojiť s významnou redukciou ich počtu. Registrovaných 650 odborov vedie nielen k problémom s uplatnením absolventov, ale aj k neefektívnosti škôl. Pri aktualizácii siete odborov jednotlivých škôl zohľadňovať profiláciu školy, duplicitu, normatívne vybavenie odborov, kvalifikovanosť pedagogických zamestnancov a vychádzať platných štatistík ÚPSVaR.

Samosprávne kraje aj v súčasnosti redukujú odbory v ktorých je minimum žiakov. Nepristúpili však k redukcii odborov o ktoré je záujem zo strany žiakov a rodičov, ale ktorých absolventi nemajú uplatnenie.

Zarad'ovanie nových odborov vzdelávania

Zaradenie takých študijných a učebných odborov do siete škôl a školských zariadení, o ktoré je najväčší záujem na trhu práce a ktoré majú najväčšiu perspektívu rozvoja. Samotný proces zavedenia nových študijných a učebných odbor si vyžaduje náročné analýzy a je spojený aj s požiadavkami na finančné zdroje. Potrebné je zohľadniť aj rizikové faktory a regionálne podnikateľské prostredie.

Prehodnotenie štruktúry odborov vzdelávania

V ostatných rokoch došlo k značnej disharmonizácii v štruktúrálnej skladbe učebných a študijných odborov jednotlivých SOŠ. V praxi to znamenalo, že v mnohých monotypne odborne zameraných školách sa otvorili mnohé ďalšie odbory štúdiá, ktoré len okrajovo, alebo vôbec nesúviseli s pôvodným zameraním odborov školy. V školách je tak rôznorodá skladba odborov, čo im značne komplikuje komunikáciu s potenciálnymi partnermi, budovanie laboratórií a podobne. Má to následok, že práca školy je málo efektívna a zmysluplná.

Riešením tohto problému je relokácia potrebných odborov do škôl kde sú najlepšie podmienky.

Potrebné je aj odstránenie duplicitných študijných a učebných odborov v školách v rámci jednotlivých miest, okresov (existuje duplicita učebných odborov na štátnych školách voči súkromným a cirkevným) a vyprofilovanie škôl s príbuznými odbormi tak, aby sa dosiahla optimalizácia využitia pracovníkov škôl, priestorov a techniky.

Centrá odborného vzdelávania a prípravy

Koncentrácia OVP do tzv. centier odborného vzdelávania a prípravy (ďalej len "COVP") v jednotlivých odvetviach priemyslu a služieb, ktoré budú v budúcnosti schopné pružne reagovať na potreby trhu práce v kontexte celoživotného vzdelávania je hlavná forma optimalizácie siete SOŠ. COVP vznikajú na tých školách, kde je na veľmi dobrej úrovni materiálne technické a personálne zabezpečenie pre príslušný odbor alebo skupinu odborov. Budú slúžiť nielen pre žiakov školy a pre zamestnávateľov, ktorí priamo prispievajú, ale aj pre žiakov ostatných škôl, ktorí sa vzdelávajú v podobných odboroch, a pre iných zamestnávateľov pri zmene kvalifikácie alebo zvyšovaní vzdelania.

Doterajšie skúsenosti z pilotných COVP ukazujú na synergický efekt z koncentrácie kapacít, odbornej profilácie a zapojenia zamestnávateľov. Samosprávne kraje realizujú rad týchto projektov. Proces vytvárania COVP nie je ukončený, na základe záujmu SOŠ a požiadaviek zamestnávateľov, stavovských a profesijných organizácií sa budú vytvárať ďalšie COVP pri SOŠ. Do úvahy prichádza aj zriadenie COVP s celoslovenskou pôsobnosťou pri odvetviach priemyslu ako je baníctvo, hutníctvo, sklársky priemysel, polygrafia,...

Skvalitňovanie odborného vzdelávania

Východiskom skvalitnenia odborného vzdelávania je prehodnotiť školské vzdelávacie programy v spolupráci so zamestnávateľmi, VŠ, príslušným ÚPSVaR tak, aby jednoznačne boli zadefinované kľúčové kompetencie, ktorými absolvent na trhu práce disponuje.

Pre formovanie kľúčových kompetencií žiakov pre požiadavky trhu práce je dôležité aktívne používanie informačných a komunikačných technológií (ďalej len "IKT") v praxi, získanie praktických technických zručností, rozvíjanie personálnych a interpersonálnych vzťahov, výchovno-vzdelávací proces orientovaný na rozvoj tvorivého a kritického myslenia, výchova žiakov ku podnikaniu a efektívnej orientácii na trhu práce po ukončení štúdia na SOŠ.

Vzdelávací program musí nevyhnutne obsahovať nadväznosť na ďalšie vzdelávanie, jeho akreditáciu a možnosť certifikácie vzdelávacej aktivity; presadzovať inovácie učiva, foriem a metód vyučovania - podporovať využívanie inovatívnych metód vyučovania založených na IKT (e-learning, virtuálne učebné texty, elektronické knižnice, a pod).

Propagácia a usmerňovanie záujmu o perspektívne odbory

V súčasnej dobe dochádza k strate záujmu žiakov a verejnosti o OVP. Túto situáciu signalizujú nielen školy, ale aj zamestnávatelia. Je potrebné usmerňovať záujem a propagovať odbory vzdelávania so zreteľom na súlad s rozhodujúcimi trendmi v zamestnanosti a vývoja trhu práce.

5. NÁVRH NA POTREBNÉ ZMIENY V SYSTÉME ODBORNÉHO ŠKOLSTVA

Spracovaná koncepcia podáva rámcový pohľad na problematiku stredoškolského odborného vzdelávania na Slovensku, v odvetviach priemyselnej výroby a služieb v kompetencii MH SR, podľa jeho súčasného stavu a predpokladaného ďalšieho vývoja. Rekapituluje prístupy k tejto problematike aj z hľadiska samosprávnych krajov a zamestnávateľských a profesijných zväzov.

Možno konštatovať, že v súčasnosti je k dispozícii rad námetov, stratégií a postupov pre skvalitňovanie stredného odborného školstva. Zároveň však existujú aj problémy v nedostatočnej koordinácii týchto postupov a absencii niektorých informácií, osobitne o budúcich potrebách trhu práce najmä zo strany zamestnávateľov.

Odporúčaný postup vychádza zo všeobecných princípov reštrukturalizácie a inovácie rozsiahlych a zložitých systémov, ktorý je relevantný aj pre systém odborného školstva na Slovensku.

Základné etapy postupu:

1. Špecifikácia dlhodobejšej vízie, stratégie a cieľov

Stratégia je v podstate určená v koncepčných materiáloch o odbornom školstve a je všeobecne akceptovaná všetkými zainteresovanými organizáciami. Základné tézy tejto stratégie sú:

- Dôležitosť stredného odborného školstva s ohľadom na hospodársky vývoj Slovenska.
- Dôležité je zastavenie poklesu záujmu žiakov a rodičov o toto vzdelávanie a zvýšenie podielu odborného vzdelávania v štruktúre stredného školstva.
- Existencia nadmerného počtu študijných programov, ktoré nemajú uplatnenie v súčasnosti ani v budúcnosti na trhu práce a duplicita študijných odborov na rôznych školách v jednotlivých regiónoch. Základným smerom riešenia týchto problémov je budovanie Centier odborného vzdelávania a prípravy.
- Potreba výraznejšieho zapojenia zamestnávateľov do všetkých procesov vzdelávania t.j. do vplyvu na získavanie žiakov pre požadované študijné odbory, účasť na príprave a realizácii študijných aktivít a technická a finančná podpora rozvoja materiálneho technického vybavenia SOŠ.

Pre realizáciu stratégie je potrebné kvantifikovať vývoj na trhu práce v jednotlivých profesiách v časových horizontoch do roku 2015 (pre realizáciu strednodobých opatrení a do roku 2020 pre realizáciu komplexných opatrení).

Vypracovanie modelov vývoja potrieb absolventov SOŠ vyžaduje jednotný metodický postup, ktorý by uplatnili rezorty, krajské samosprávne kraje a zamestnávateľské zväzy a stavovské organizácie. Jednotná metodika by umožnila odstrániť disproporcie a prijať jednotný postup všeobecne akceptovateľný.

2. Odstránenie kritických faktorov odborného školstva a jeho stabilizácia

Zložitý systém stredoškolského odborného vzdelávania nie je reálne zmeniť metódou skoku resp. prelomovou inováciou. Dôvodom je potreba dokončenia existujúcich študijných programov, overenie pilotných projektov a racionálne využívanie personálnej a materiálno technickej základne odborného školstva.

Reálne je odstránenie identifikovaných kritických problémov, ktorých realizácia by sa uplatnila už od školského roku 2011/2012. Navrhovaná je redukcia nadbytočných študijných programov resp. integrácia príbuzných študijných programov, alebo ich transformácia do nových študijných programov v rozsahu **minimálne 10% ročne** do roku 2015.

3. Komplexná reštrukturalizácia systému stredného odborného školstva

V priebehu rokov 2010 – 2011 sa vyjasnia otázky dopadov globálnej hospodárskej krízy na trh práce na Slovensku. Zároveň sa získajú informácie a skúsenosti z postupu realizácie odstraňovania kritických faktorov odborného školstva (etapa 2). To umožní vypracovať komplexný projekt reštrukturalizácie.

ZHRNUTIE

Naplnenie zámerov Odvetvovej koncepcie okrem prijatia viacerých legislatívnych a hospodárskych opatrení predpokladá realizovať aj viaceré ďalšie odporúčania pre Ministerstvo školstva SR, samosprávne kraje a zamestnávateľské zväzy a združenia, a to najmä:

- Pre riešenie súladu trhu práce s odborným vzdelávaním sú potrebné integrované informácie z viacerých zdrojov – úrady práce, zamestnávatelia, stratégie rozvoja priemyslu na štátnej a regionálnej úrovni, výskum, skúsenosti zo zahraničia a iné.
- Uplatnenie absolventov na trhu práce musí byť podstatným kritériom rozhodovania škôl o študijných odboroch a počtoch prijímaných žiakov. Pre riadiace orgány je účelné vytvoriť systém ratingu poskytovateľov vzdelávania a prípravy pre trh práce realizovaný podľa počtu umiestnených absolventov.
- Pre riešenie prispôsobenia odborného vzdelávania trhu práce a jeho vývoju, sú potrebné od zamestnávateľov objektívne podklady pre časové horizonty do rokov 2015 a 2020:
 - Návrh perspektívnych študijných/učebných odborov
 - Návrh neperspektívnych študijných/učebných odborov
 - Návrh nových študijných/učebných odborov
 - Požiadavka na počty absolventov SOŠ
- Potrebné je zabezpečiť aj analytické, kvalitatívne údaje – dôvody neumiestnenia absolventov v danej lokalite/regióne, ochota resp. neochota pracovať aj fyzicky vo výrobe, rekvalifikácia absolventov krátko po ukončení školy- jej dôvody, atď.
- Je nutné zabezpečiť spoluprácu SOŠ so zamestnávateľmi a zapojiť podnikateľskú sféru do:
 - a) prípravy obsahu vzdelávania za účelom zvýšenia praktických zručností žiakov (tvorba školských vzdelávacích programov SOŠ),
 - b) prezentovania budúcich potenciálnych zamestnávateľov žiakom školy už počas prípravy na povolanie a možnosť zabezpečiť nadštandardnú výučbu, ktorú škola samotná vzhľadom na prevádzkovú a investičnú náročnosť nie je schopná zaistiť,
 - c) rozvoja inovatívneho potenciálu a vybavenosti SOŠ, zabezpečenie softwarového a hardwarového vybavenia učební a laboratórií,
 - d) rozvíjania formy spolupráce vzdelávacích inštitúcií a zamestnávateľov prostredníctvom pilotných projektov kooperácie,
 - e) výmeny odborníkov a zabezpečenia odbornej praxe žiakov v podnikoch, realizácie rekvalifikácií, školení, exkurzií a vzdelávacích aktivít,
 - f) spolupráce odborníkov z praxe a žiakov SOŠ na projektoch a pri realizácii ročníkových prác a súťaží odbornej zručnosti, rozvíjania záujmovej a voľno časovej činnosti žiakov so zameraním na motiváciu a formovanie vzťahu žiakov ku zvolenému študijnému a učebnému odboru.
- Prioritnou úlohou je utlmovať odbory ekonomika a organizácia, obchod a služby, ktoré sa vyučujú najmä v obchodných akadémiách. V týchto odboroch je aj najväčší počet žiakov. Druhú skupinu odborov pre redukciu predstavujú profesie pre textilný, odevný, sklársky, kožiarsky a obuvnícky priemysel, ktoré sú najviac postihnuté konkurenciou z nízko nákladových krajín.
- Pri zavádzaní nových študijných programov obsah prípravy zamerať na:
 - a) súčasné svetové priemyselné trendy – automobilový priemysel: výroba elektrických a hybridných vozidiel a iných alternatívnych pohonov,
 - b) inovácie strojárskych výrobkov a technológií,
 - c) výrobu elektroniky, high - technológie v oblasti informatiky a komunikácii,
 - d) výrobu zdravotníckych a medicínskych technológií, prístrojov, strojov a zariadení,
 - e) bezpečnostné technológie, výrobu elektroniky,
 - f) nanotechnológie, biotechnológie, mikrosystémy, optické a materiálové technológie,

- g) energetiku a nové obnoviteľné zdroje energií, výroba prístrojov, strojov a zariadení,
 - g) environmentálne technológie, zariadenia a prístroje,
 - h) priemyselný dizajn,
 - i) kvalitu výrobkov, meranie a skúšobníctvo.
- Potrebne je podporovať iniciatívy zamerané na mobilitu vzdelávania a medzinárodnú spoluprácu, posilňovať tvorivosť a podnikavosť na všetkých úrovniach OVP, renovovať a modernizovať vybavenie škôl, zvyšovať flexibilitu absolventov pre variabilné uplatnenie na trhu práce (napr. odborné vzdelávanie v cudzích jazykoch, formovanie pozitívnych sociálnych vzťahov).
 - Klásť väčší dôraz na celoživotné vzdelávanie ako jedinú formu udržania si spôsobilosti pracovnej sily zastávať svoju pracovnú pozíciu počas celého produktívneho veku.
 - Podporovať zapojenie SOŠ do výziev na predkladanie žiadostí o poskytnutie nenávratného finančného príspevku z EÚ na modernizáciu a revitalizáciu materiálno-technického zabezpečenia výchovno-vzdelávacieho procesu.
 - Zvýšiť úroveň OVP v školách formou externého hodnotenia kvality odborného výcviku.
 - Zaviesť modulový systém vzdelávania (napr. odbor predavač), ktorý škola zorganizuje v úzkej spolupráci so zamestnávateľom so zacielením na konkrétne, špecifické požiadavky zamestnávateľa v danom regióne, čím sa súčasne eliminuje možná nadmerná produkcia absolventov v danom odbore, bez ohľadu na potreby konkrétneho trhu práce.
 - Zabezpečiť propagáciu stredoškolského odborného vzdelávania:
 - a) zvýšiť informovanosť žiakov ZŠ o štruktúre študijných a učebných odborov v SOŠ,
 - b) ovplyvňovať pozitívne vytváranie vzťahu verejnosti ku OVP,
 - c) propagovať perspektívne učebné a študijné odbory uplatniteľné na trhu práce v spolupráci so zamestnávateľmi, stavovskými alebo profesijnými organizáciami (napr. burzy informácií a dni otvorených dverí v SOŠ,
 - d) realizovať pravidelné stretnutia výchovných poradcov a kariérových poradcov ZŠ a SOŠ k problematike prijímania žiakov na vzdelávanie v SOŠ a ich uplatnenia na trhu práce,
 - e) organizovať odborné konferencie zamerané na stredoškolské OVP,
 - f) realizovať otvorené vyučovacie hodiny na SOŠ pre žiakov ZŠ s cieľom rozvíjať ich záujem o OVP,
 - g) využívať internet na propagáciu perspektívnych študijných odborov. Vizuálne prezentácie moderných výrobných podnikov napríklad v strojárskych podnikoch môžu vo verejnosti vzbudiť záujem o toto povolanie.

Z Á V E R

Príprava kvalifikovanej pracovnej sily na požadovanej úrovni a v požadovanom množstve je dôležitou podmienkou pre zabezpečenie prosperity a konkurencieschopnosti každej krajiny. Osobitný význam má v priemysle Slovenska, ktorý je hlavným nositeľom tvorby pridanej hodnoty, exportu a zamestnanosti. Je však aj neodmysliteľnou súčasťou zabezpečenia kvalitných služieb v cestovnom ruchu, v obchode, ale aj v ostatných oblastiach.

Odborné školstvo a jeho celý systém čiastočne reagujú na prebiehajúce zmeny. Pôsobiacie faktory však vyžadujú zväčšiť rozsah a rýchlosť požadovaných zmien odborného školstva a koordinovať postupy týchto zmien. Predložená koncepcia predkladá faktografické informácie o nutnosti zmien odborného školstva, smerovaní týchto zmien a návrhy pre ich realizáciu.

Zoznam použitých skratiek

SR	- Slovenská republika
MŠ SR	- Ministerstvo školstva SR
MH SR	- Ministerstvo hospodárstva SR
OVP	- Odborné vzdelávanie a príprava
SOŠ	- Stredná odborná škola
MSP	- Malé a stredné podnikanie
ÚIPŠ	- Ústav informácií a prognóz v školstve
ÚPSVaR	- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny
ŠÚ SR	- Štatistický úrad SR
EÚ	- Európska únia
VŠ	- Vysoká škola
AMN(O)	- Absolventská miera nezamestnanosti žiakov SOŠ vyjadrená v %.
ÚIPŠ	- Ústav informácií a prognóz školstva
ÚPSVaR	- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny